

วัตถุประสงค์ของการศึกษา ผลทางเศรษฐกิจและสังคมจากการฟื้นฟูนาทุ่งร้างเพื่อการเกษตรกรรม คือ เพื่อประเมินสภาพทั่วไปทางเศรษฐกิจและสังคมของการเพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำในภาคใต้ ประเมินความเป็นไปได้ทางการเงินในการฟื้นฟูนาทุ่งร้างไปสู่กิจกรรมทางเลือกอื่น และประเมินทัศนคติของเกษตรกรต่อการฟื้นฟูนาทุ่งร้างไปสู่ทางเลือกอื่น รวมถึงประเมินบทเรียนทั้งทางบวกและทางลบในมิติต่าง ๆ จากการเกิดขึ้นของนาทุ่งร้างในภาคใต้ โดยรวบรวมทั้งข้อมูลทุติยภูมิจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและข้อมูลปฐมภูมิ ซึ่งได้จากการสัมภาษณ์เกษตรกรแบบกลุ่มและเกษตรกรรายบุคคล จำนวน 110 ตัวอย่างในพื้นที่อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา และอำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยแบ่งเป็นการเพาะเลี้ยงในเขตพื้นที่น้ำเค็ม และพื้นที่น้ำจืด

การวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติประกอบด้วยการวิเคราะห์เชิงพรรณนาเพื่อหาค่าความถี่ ค่าเฉลี่ยและร้อยละ และการวิเคราะห์ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระดับทัศนคติของเกษตรกร โดยใช้สถิติที (t-statistic) นอกจากนี้ยังทำการวิเคราะห์ความเป็นไปได้ทางการเงินในการฟื้นฟูนาทุ่งร้างไปสู่กิจกรรมทางเลือกอื่น ได้แก่ การปลูกข้าวพันธุ์ กข7 และพืชเศรษฐกิจทนเค็ม (ผักกาดหอม ผักคะน้า และผักบุ้งจีน) โดยใช้วิธีวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทน (cost benefit analysis)

ผลจากการศึกษา พบว่า เกษตรกรทั้งในเขตพื้นที่น้ำจืดและน้ำเค็ม ส่วนใหญ่จะใช้พื้นที่นาและพื้นที่ว่างเปล่ามาเป็นพื้นที่ในการเพาะเลี้ยง โดยใช้รูปแบบการเลี้ยงแบบพัฒนา ซึ่งมีการปล่อยลูกกุ้งในปริมาณที่ค่อนข้างหนาแน่น และมีการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการเพาะเลี้ยง

วิธีการจำหน่ายผลผลิตของเกษตรกร พบว่า เกษตรกรทั้งในเขตพื้นที่น้ำเค็มและพื้นที่น้ำจืดนิยมนำผลผลิตไปขายเองที่ตลาดกลางกุ้งปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช และตลาดกุ้งมหาชัย จังหวัดสมุทรสาครกันมากขึ้น โดยให้เหตุผลด้านราคาที่สูงกว่าการขายหน้าบ่อที่เคยทำในอดีต สำหรับต้นทุนและผลตอบแทนจากการเพาะเลี้ยง ทำการพิจารณาขนาดและราคากุ้งขนาดตลาดพบว่า การเพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำในเขตพื้นที่น้ำเค็ม มีต้นทุนรวม 139 บาทต่อกิโลกรัม กำไรสุทธิ 50 บาทต่อกิโลกรัม ส่วนในเขตพื้นที่น้ำจืด ต้นทุนรวมต่อกิโลกรัมเท่ากับ 130 บาทและกำไรสุทธิต่อกิโลกรัมเท่ากับ 27 บาท

ประสบการณ์ในการเผชิญกับภาวะขาดทุนจากการเพาะเลี้ยง พบว่า เกษตรกรทั้งสองพื้นที่เพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำโดยเฉลี่ย 2 รุ่นต่อปี ซึ่งใน 2 รุ่นดังกล่าว จะขาดทุน 1 รุ่น โดยมีสาเหตุของการขาดทุน คือ ปัญหาโรคกุ้ง เป็นสำคัญ ซึ่งส่งผลให้เกษตรกรประสบกับภาวะหนี้สินจากการเพาะเลี้ยง โดยเกษตรกรทั้งในเขตพื้นที่น้ำเค็มและเขตพื้นที่น้ำจืดประมาณร้อยละ 50 มีภาวะหนี้สินจากการเพาะเลี้ยง และมีหนี้สินเฉลี่ยประมาณ 200,000 บาทต่อครัวเรือน ซึ่งส่วนใหญ่จะกู้เงินจากแหล่งเงินกู้นอกระบบ

การวิเคราะห์ความเป็นไปได้ทางการเงินในการเปลี่ยนแปลงอาชีพจากการเพาะเลี้ยง กุ้งกุลาดำไปสู่อาชีพอื่น โดยทำการวิเคราะห์การปลูกพืชผัก 4 ชนิด ได้แก่ ข้าวพันธุ์ กข7 ผักคะน้า ผักกาดหอมและผักบุงจีน บนพื้นที่นาทุ่งร้างที่ได้รับการฟื้นฟู พบว่า มีเพียงผักกาดหอม เท่านั้นที่มีความเป็นไปได้ทางการเงิน แต่เมื่อทำการวิเคราะห์ความอ่อนไหว (sensitivity analysis) โดยสมมุติให้ผลผลิตต่อไร่ของพืชผักทั้ง 4 ชนิดดังกล่าว ลดต่ำลงเหลือเพียงร้อยละ 60 ของผลผลิตที่ได้รับจากแปลงทดลอง กลับพบว่า ไม่มีพืชผักชนิดใดเลยที่มีความเป็นไปได้ทางการเงิน

ทัศนคติของเกษตรกรต่อการฟื้นฟูนาทุ่งร้างไปสู่กิจกรรมทางเลือกอื่น พบว่า มีเงื่อนไขในการปรับเปลี่ยนอาชีพคือ ทางเลือกอื่นหรืออาชีพใหม่จะต้องมีตลาดรองรับผลผลิตที่แน่นอน มีรายได้สม่ำเสมอ เป็นกิจกรรมที่พอมีความรู้อยู่บ้าง สามารถใช้ประโยชน์จากที่ดินเดิมได้ และรัฐจะต้องสนับสนุนในด้านต่าง ๆ อย่างเพียงพอ นอกจากนี้ผลการวิเคราะห์ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระดับทัศนคติระหว่างเกษตรกรในเขตพื้นที่น้ำเค็มและพื้นที่น้ำจืดต่อประเด็นการเพาะเลี้ยงกุ้งสร้างรายได้ที่ดีให้กับผู้เพาะเลี้ยง และประเด็นการเพาะเลี้ยงกุ้งทำให้มีภาระหนี้สินเพิ่มขึ้น ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

บทเรียนจากการเพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำในพื้นที่ที่ทำการศึกษาพบว่า อาชีพการเพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำนั้น สามารถทำให้ผู้เพาะเลี้ยงบางส่วนร่ำรวยขึ้น แต่ในขณะเดียวกัน ผู้เพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำอีกส่วนหนึ่งประสบกับภาวะขาดทุน จนไม่สามารถกลับมาเพาะเลี้ยงกุ้งได้อีก อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวจากการเพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำ สิ่งที่เกิดขึ้นอย่างแน่นอนคือ สิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศข้างเคียงมีคุณภาพด้อยลงเป็นลำดับ สุขภาวะทางอารมณ์หรือสุขภาพจิตของผู้เพาะเลี้ยงมีปัญหา กุ้งในบ่อสามารถเป็นโรคได้ในทุกระยะเวลา และถึงแม้หากไม่มีปัญหาเรื่องโรคกุ้งผลผลิตต่อไร่อยู่ในเกณฑ์ดี เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงยังต้องมีความกังวลกับปัญหาราคาดังเช่นเหตุการณ์ในปัจจุบัน การเพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำ ณ วินาทีนี้ จึงเป็นอาชีพที่ขาดความยั่งยืนไม่มี ความมั่นคงอีกต่อไป